

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՖՐԱՆՍԱ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՈՆԻՆ ԱՌԹԻԻՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
ՇՆՈՐՀԱՌՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐԶԸ
ԷՄԱՆԵԼԻԷՄԱՔՐՈՆԻՆ

Յուլիս 14-ին, Ֆրանսայի ազգային տոնին առթիվ ՀՀ նախագահ Արմեն Սարգսյան շնորհալուրական ուղերձ մը յղած է նախագահ Մաքրոնին:

ՀՀ նախագահի ուղերձին մէջ կ'ըսուի. -

«Ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ Ձեզ եւ Ֆրանսայի բարեկամ ժողովուրդը Ֆրանսայի Հանրապետութեան ազգային տոնին առթիւ՝ մաղթելով Ձեր երկրին շարունակական յառաջընթաց:

Ուրախութեամբ կը հաստատեմ, որ մեր ժողովուրդներու բազմադարեայ կապերու եւ բարեկամութեան հետքի վրայ կառուցուած ֆրանքոֆոնական առանձնայատուկ յարաբերութիւնները կը շարունակեն զարգանալ բարեկամութեան եւ փոխադարձ ըմբռնումի ոգով:

Մենք կը կցանք հաստատել արդիւնաւէտ համագործակցութիւն փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող գրեթէ բոլոր ոլորտներուն մէջ: Հայաստան մեծապէս շահագործուած է ընդլայնելով եւ խորացնելով Ֆրանսայի հետ փոխադարձաբար շահաւէտ գործակցութիւնը նոր նախաձեռնութիւններով եւ ծրագրերով՝ ի շահ մեր երկիրներու ու ժողովուրդներու:

Համոզուած եմ, որ միացեալ ջանքերով երկկողմանի օրակարգը կը լրացնենք փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող եւ դէպի ապագայ հայտը ծրագրերով: Ձեռք բերուած համաձայնութիւններու գործադրումը նոր ազդակ պիտի հաղորդէ տարբեր ոլորտներու մէջ ֆրանքոֆոնական յարաբերութիւններու հետագայ զարգացման ու ամրապնդման:

Հայաստան բարձր կը գնահատէ Լեոնային Ղարաբաղի խնդրին խաղաղութեամբ կարգաւորման, ինչպէս նաեւ Հարաւային Կովկասի մէջ մնալուն խաղաղութեան հաստատման ուղղուած՝ Ֆրանսայի հետեւողական ջանքերը:

Մեծարգոյ պարոն նախագահ,

Առանձնայատուկ գնահատանքի արժանի եմ մարդկային կեանքերու փրկութեան եւ համաճարակի հետեւանքները մեղմելու ուղղուած՝ Ֆրանսայի ջանքերը: Յատկապէս այսօր՝ պակասեց ժամի համաճարակով պայմանաւորուած այս բարդ ժամանակաշրջանին, ա՛յլ աւելի յստակօրէն կը զգացուի մեր բարեկամ երկրին հետ սերտ գործակցութեան կարեւորութիւնը:

Իմ խորին երախտագիտութիւնը կը յայտնեմ Ձեզի, Ֆրանսայի կառավարութեան ու բարեկամ ժողովուրդին՝ Եւրոպական Միութեան նիւթական օժանդակութեան մէջ ունեցած ներդրման, ինչպէս նաեւ հաջորդողներուն օգնելու նպատակով ֆրանսական բժշկական առաքելութեան խումբերու Հայաստան առաքման համար:

Սա կրկին կը վերահաստատէ հաջ եւ ֆրանսացի ժողովուրդներու դաւաճող բարեկամութիւնը: Համոզուած եմ, որ միացեալ ջանքերով պիտի յաղթահարենք այս ճգնաժամը եւս:

Բոլորիս համար դժուարին այս ժամանակաշրջանին Ձեզի եւ Ֆրանսայի բարեկամ ժողովուրդին կը մաղթեմ առողջութիւն եւ տոկոսութիւն:

Նշենք, որ նախագահ Մաքրոնին շնորհալուրական ուղերձ մըն ալ յղած է վարչապետ Փաշինեան: ■

ԱՐԱՎԻԷՐԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ ԱՌՅԱՆՑ ԱՃՈՒՐԴԻՆ
ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ Է ԱՌԵԼԻ ՔԱՆ 20 ՀԱՋԱՐ ԼՐԱՅԻ

Ինչպէս գրած էինք, «Խաթանգուլ» աճուրդատան կողմէ վերջին օրերուն կազմակերպուեցաւ առցանց աճուրդ մը, որու ծիրէն ներս վաճառքի գրուած էր

գեղարուեստական 46 նմուշ:

«Անատոլի» գործն ալ պատկանէ համաձայն՝ այս առթիւ ամենամեծ

գինը վճարուած է Արա Կիւլէրի լուսանկարներէն մէկուն համար, որ

ընդգրկուած էր աճուրդի առարկաներու ցանկին մէջ:

Արա Կիւլէրի՝ «Արշալոյսին Գումգաբուի ձկնորսները կը վերադառնան նաւահանգիստ» լուսանկարը

Արա Կիւլէրի՝ «Արշալոյսին Գումգաբուի ձկնորսները կը վերադառնան նաւահանգիստ» անուանեալ գործին համար գնորդ մը վճարած է 20 հազար 532 լիրա (շուրջ 3 հազար եւրո):

Աճուրդի մէջ ընդգրկուած Արա Կիւլէրի միւս լուսանկարներն ալ վաճառուած են բաւական բարձր գիներով: ■

Արա Կիւլէրի՝ «Արշալոյսին Գումգաբուի ձկնորսները կը վերադառնան նաւահանգիստ» լուսանկարը

ԲԱՌԱՅԻՆ ՆՈՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՈՐԴԵԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ

ԲԱՅ ԵՒ ՓԱԿ ԼԵՃՈՒՆԵՐ

Գրեց՝ ՌՈՊԷՐ ՏԷՐ ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ

Ինչպէս միշտ, լեզուն որպէս կենդանի երեւոյթ շարունակ զարգացման մէջ է:

Լեզուի զարգացման անմիջական, ամէնէն շօշափելի համակարգը նորարարներինն են: Բառապաշարը արտաբերական գործօններու ազդեցութեան ենթարկուող եւ արագ փոփոխուող համակարգերէն է:

Հասարակական կեանքի մէջ երեւան եկող բոլոր նոր երեւոյթները, նորապաշար գաղափարները այս կամ այն ձեւով կ'արտայայտուին լեզուի բառապաշարին մէջ՝ փոխառութեան, պատճենումի կամ լեզուի ներքին միջոցներով՝ նորաստեղծ բառով: Բոլոր պարագաներուն, ինչ ալ ըլլայ փոխառման ձեւը, սկզբունքօրէն, նորարարներին կ'արտայայտէ լեզուի մէջ տակաւին շարտայայտուած նոր գաղափար մը, միտք մը կամ առարկայ մը:

Բաց լեզուներ կ'անուանենք այն լեզուները, որոնք բառական արագ եւ դիւրութեամբ կ'որդեգրեն ուրիշ լեզուներու մէջ երեւան եկող նոր գաղափարներն ու առարկաները արտայայտող բառային միաւորները: Այդ գործընթացի իրագործման պատճառը՝ ընդունող լեզուն կրողներու հասարակական, տնտեսական, մշակութային յարաբերութիւններու շարունակական կանոնաւոր կապերն են նոր գաղափարներ «արտադրող» հասարակութիւններու հետ: Այսօր աշխարհի մէջ հազարավոր լեզուներ միջոցաւ են, յաճախ անմիջական՝ համացանցի, հեռախօսի ու ձայնասփիւնի միջոցով եւ ամէնուրեք ահիւս կը նպաստէ միջազգային նորաստեղծ գաղափարներու եւ միտքերու արագ շրջանառութեան: Մեծ մասամբ նոր գաղափարները երեւան կու գան անգլիական, ռուսական կամ ֆրանսական հասարակութեանց մէջ:

Պարզ է, որ լեզուն ինք փոխ չ'առնէր, այլ՝ այդ լեզուն գործածող հասարակութիւնը, որ նոր գաղափարներ արտայայտելու պահանջը կը զգայ: Այսպէս, օտար լեզուներու մէջ նորաստեղծ առարկան կամ գաղափարը արտայայտող բառը անմիջապէս կը փոխառուի կամ կը պատճենուի բաց լեզուներու մէջ: Անոնք դիւրութեամբ կ'որդեգրեն օտար լեզուի մէջ յայտնուող նոր գաղափարը, յատկապէս երբ բաց լեզուն գործածող հասարակութիւնը նոր գաղափարներ արտայայտելու կարիքը կը զգայ:

Փակ կ'անուանենք այն լեզուները, որոնք հակում չ'ունեն այլ լեզուներու մէջ արտայայտուող նորաստեղծ գաղափարներն ու միտքերը փոխ առնելու, քանի որ տուեալ լեզուն կրող հասարակութիւնը այդ նոր գաղափարներ արտայայտելու անմիջական կարիք չ'ի զգար: Փակ լեզուները սկզբունքօրէն դէմ են փոխառութիւններ որդեգրելու, իւրացնելու գործընթացին: Ներքեւ եկած նոր գաղափարը արտայայտելու անհրաժեշտութեան պարագային փակ լեզուն կը դիմէ ուղղակի ներքին միջոցներուն, յաճախ ընդլայնելով արդէն գոյութիւն ունեցող բառի իմաստային արժէքը:

Արեւելահայերէնը բաց լեզու մըն է: Այլ լեզուներու մէջ երեւան եկող նորաստեղծ գաղափարներն ու միտքերը շատ արագ կը յայտնուին արեւելահայ տարրերակը օգտագործողներու բառապաշարին մէջ:

Արեւելահայ հասարակութիւնը, մասնաւորապէս լրագրողները, մտաւորականները, գիտահետազոտական ասպարէզին մէջ աշխատող մարդիկ սերտ, կանոնաւոր շփման մէջ են նոր գաղափարներ կամ առարկաներ ստեղծող հասարակութիւններու հետ, յատկապէս համացանցի ու հեռախօսի միջոցով: Անոնք ոչ միայն ծանօթ են անոնց լեզուներուն, այլեւ այդ լեզուները կրող հասարակութեանց նիւտ ու կացին: Այդ անմիջական կապին շնորհիւ, հայ հասարակութեան մէջ կարիք կը զգացուի օգտագործելու օտար հասարակութիւններու մէջ երեւան եկող նոր երեւոյթներն ու իրականութիւնները: Օտար լեզուէն հայերէնի փոխառումը այնքան արագ կը կատարուի, որ փոխառման առաջին փուլը պարզապէս օտար բառը եղածին պէս առնելն ու Հայոց լեզուի ուղղագրութեան ու արտասանութեան յարմարեցնելն է:

Փոխառումը բառը կրնայ որդեգրուիլ հայերէնի բառապաշարին մէջ, այնպէս ինչպէս որ կ'արտասանուի օտար լեզուի մէջ, ըլլայ անգլերէն, ռուսերէն կամ ֆրանսերէն:

Երկրորդ փուլին, օտար փոխառումը բառը կրնայ պատճենուիլ, իսկ երրորդ փուլին փոխարինուիլ ներքին՝ հայերէնին յատուկ բառային միաւորով:

Օրինակ^(*) լուս ըստ, քրաուտֆանտիզ, փողքաստ, բեստ սելլեր, սուբլենցիոն, դրոն, սթարթ-ափ, սելֆի բառերը կը պատկանին առաջին փուլին, տակաւին պատճէնման կամ զուտ հայկական բառային միաւորումներով առայժմ չեն փոխարինուած:

Երկրորդ փուլին փոխառուած բառային միաւորը կը պատճէնուի կամ ուղղակի ներքին միջոցներով հայերէնին հարազատ նորակերտ բառ կը ստեղծուի: Օրինակ՝ էքսիսթենց – էքսիսթենցիա, օնլայն – առցանց:

Նոր միտքերը արտայայտելու գործընթացին մէջ օտար փոխառուած բառին զուգահեռ գրաւոր խօսքին մէջ յաճախ կ'օգտագործուի հայերէնին համարժէք բառը. կը ստացուին զուգահեռ անուանումներ. –

ռէանիմացիա – վերակենդանացում,
օդէի (eau de vie - «ՆՅ») – մրգօղի,
փողոցի ակցիա – գործողութիւն,
մաստեր կլաւ – վարպետաց դաս,
մարկետինկ – շուկայավարութիւն,
կոնցէպտ – հասկացութիւն,
մարկետ – պարէնային խանութ,
բրոքեր – միջնորդ,
էկոլոգիա – բնապահպանութիւն,
րոթ-լայն – թէժ գիծ:

Պէտք է յուսալ, որ նշուած օրինակներուն մէջ, ժամանակի ընթացքին հայկական տարբերակը վերջնականապէս կը փոխարինէ փոխառուածը:

Նշենք, թէ փոխառուած բառային միաւորներուն մէջ կան հայերէնին անհարազատ հնչյունախումբեր, որոնք համահունչ չեն հայերէնի հնչյունական օրինաչափութիւններուն: Այդպիսիք են յատկապէս -իմզ վերջաւորութեամբ փոխառութիւնները, ինչպէս՝ մարկետինգ, քրաուտֆանտիզ, ստրիմինգ, մոնիտորինգ, թրէյնինգ, քայթսերֆինգ, բրիֆինգ եւ այլն:

Սկզբունքօրէն դժմ չենք լեզուի մէջ յայտնուող նորաստեղծ միտքեր արտայայտող փոխառութիւններուն: Անոնք կը հարստացնեն լեզուն՝ ժամանակի համահունչ պահանջներուն մեծաթիւ նորաստեղծ գաղափարներով ու առարկաներով: Լեզուն կ'արտայայտէ հասարակութեան անհրաժեշտ նորագոյն միտքեր, առիկա կենդանի լեզուի համակերպումն է՝ հասարակութեան պահանջներուն: Արեւելահայերէնը հիւրընկալ լեզու է եւ որոշ չափով, նոր որդեգրուած բառերու միջոցով Հայաստանի ժամանակակից պատմութիւնը կը պատմուի:

Բաց լեզուները գործած, աշխուժ լեզուներ են, որոնք կ'արտացոլեն աշխարհի տարբեր հասարակութիւններու մէջ ծագող, երեւան եկող նոր իրականութիւնները: Առանց այդ նոր գաղափարները արտայայտելու հնարաւորութեան, լեզուն կրնայ աղքատանալ, մեկուսացում ապրիլ ու զառնալ փակ լեզու:

Պարզապէս, օտարամոլութեան դժմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է, որ օտար փոխառութիւնները համեմատաբար արագ պատճէնուին կամ ներքին միջոցներով նոր բառային միաւորներ ստեղծուին: Այդ փոխակերպումը արեւելահայերէնի մէջ կը կատարուի բառական դանդաղ եւ յաճախ օտար փոխառութիւնը վերջնականապէս կ'արմատաւորուի որպէս գործոն (actif) բառապաշար: Այդ է պատճառը, որ ինչպէս յաճախ, արեւմտահայերէնի շատագոյնները կը քննադատեն արեւելահայերէնը, գործած բառապաշարին մէջ կիրարկուող բազմաթիւ օտար փոխառութիւններու պատճառաւ: Առիկա միշտ եղած է եւ այսօր ալ կը մնայ արեւմտահայերէնին սառարաղներու մնայուն քննադատութեան առարկան:

Այսուհանդերձ, պէտք է նշել, որ յատկապէս լրագրական, հրապարակախօսական գրաւոր լեզուին, հանրային ընթերցման ենթակալ մամուլին մէջ, կը հանդիպինք այնպիսի բառերու եւ արտայայտութիւններու, որոնք ինքնին նոր գաղափարներ չեն արտայայտեր: Լրագրող հեղինակի նպատակն է այդ բառերը օգտագործելով յատուկ անձնական երանգ եւ ինքնատիպ իմաստային գունաւորում տալ նախադասութեան: Անոնք օտար լեզուէն առնուած՝ հեղինակի անհատական գաղափարները արտայայտող բառեր կամ գործուածքներ են, որոնք պարզ ընթերցողին կրնան յաճախ անհասկնալի ըլլալ:

Օրինակներ. –

Կը կարգանք. – «Կառավարութիւնը նոր մարտավարութեան համար ընտրել է տրէյնինգներ (անգլերէն՝ training – այսինքն՝ վարժեցում,

(*) Յօդուածին մէջ բերուած բոլոր օրինակները քաղուած են առցանց ելեկտրոնային լրատու միջոցներէն 2019 – 2020 թուականներու ընթացքին:

Արեւելահայերէն կապեր. Ազգ, 1in.am, hetq.am, 168.am, news.am, armenpress.am եւ ՀՀ կայան:

Արեւմտահայերէն կապեր. Զարթօնք, Ազդակ, Հայ կեանք, asbarez.com, Ազատ օր:

պատրաստութիւն, ուսուցում, մարզում) անել բոլոր նրանց, ովքեր չեն կարողանում յատուր պատշաճի հաճողէս գալ լրագրողների առաջ: Տրէյնինգներ անցկացնելու պարտաւորութիւնը դրուած է հանրային կապերի եւ տեղեկատվութեան կենտրոն ՊՈԱԿ-ի վրայ»:

Մէկ այլ տեղ կը կարգանք. – «... Այդ երգիչը կրում է ծաղկաւոր պրիմ-տով (անգլերէն՝ prime – դրոշմել, տպել, այստեղ այսինքն՝ ծաղկաւոր դրոշմ-մերով) վերնաշապիկ եւ կանաչ երանգի կիսաշրջագգեստ»:

Հեռատեսիլէն կը յայտարարեն՝ «Քաղաքը հեղեղուեց ֆանտաստիկ սաունդով ... բրիտանական յայտնի Jamiroquai խմբի համերգը Կ. Դեմիրճեան մարզահամերգային համալիրում 2019 թ. Հոկտեմբերի 6-ին հեղեղուեց acid սաունդով, հնչեղութիւնը, լուր, բիթերը եւ զիլ էներգիան...»: Հեղինակը կ'օգտագործէ սաունդ, բիթ (անգլերէն՝ sound, beat բառերը, այսինքն՝ հնչիւն, կշռոյթ), շատերուն համար անհասկնալի, որպէսզի ժամանակակից երաժշտութեան երանգ տալ իր նկարագրութեան):

Մէկ այլ տեղ կը կարգանք. – «Սա Փութիքի եւ Փաշինեանի երկրորդ թեթ ա թեթ հանդիպումն է»: Ֆրանսերէն չգիտցող ընթերցողը պիտի չհասկնայ թէ «թեթ ա թեթ» արտայայտութիւնը պարզապէս կը նշանակէ «առանձին, առանց ուրիշի ներկայութեան»: (Ֆրանսերէն՝ tête à tête – բառացի՝ գլուխ-գլխի, այսինքն՝ առանձին):

«Համալսարան գնացող աղջիկների համար կազմել ենք մի քանի լուկ (անգլերէն՝ look, այսինքն՝ արտաքին տեսք, արտայայտութիւն), որոնք կ'օգնեն ձեզ այդ հարցում»:

Քաղաքական տեսաբանը անցեալին տեղի ունեցած քաղաքական իրադարձութիւնը բնորոշելու համար կ'օգտագործէ «դեժավու» բառը (Ֆրանսերէն՝ déjà vu – այսինքն՝ արդէն տեղի ունեցած, կատարուած), որ կրնայ անհասկնալի ըլլալ Ֆրանսերէն չգիտցող ընթերցողին համար:

«Նոր քաղաքական իրադրութիւնը Վարչապետին դնում է ֆորսմաժորային (Ֆրանսերէն՝ force majeure – այսինքն՝ անկանխատեսելի իրադրութեան, ստիպողական) վիճակում», – կը գրէ քաղաքագէտ վերլուծաբանը:

Երեւան քաղաքին մէջ ընդհանուր ելեկտրալիմար բնորոշելու համար լրագրողը կը գրէ. – «Էներգետիկ կոլապս Երեւանում» (անգլերէն՝ collapse – փլուզում, անկում):

«Այո՛, ես տղերանտ եմ (Ֆրանսերէն՝ tolérant - հանգուրժող) մինչեւ այն պահը, երբ չեն ներխուժում իմ անձնական տարածքը», կը յայտարարէ Ազգային ժողովի երեսփոխանը:

«Կարող եմ տուժել նաեւ դատաիրաւական բարեփոխումները, քանի որ նրանց ընդունումը եւ իմպլեմենտացիան (Ֆրանսերէն՝ implémentation, installation – այսինքն՝ իրագործումը, ի կատար ածելը) մեծապէս կ'ախտաւ է հենց արեւմտեան աշակցութիւնը», – կը գրէ լրագրողը:

Քաղաքագէտ վերլուծաբան Էդուարդ Անտինեան համացանցի իր յօդուածին մէջ կը գրէ. – «Արցախը Հայաստան է եւ վերջ»՝ դիրքորոշումը դետրոնկտի է, (Ֆրանսերէն՝ destructif – այսինքն՝ կործանարար, կորստաբեր), որովհետեւ մենք տեսել ենք՝ այդ դետրոնկտիզմը կար Ադրբեջանի կողմից»:

«Հայ ձեռնարկատէրը Տաշկենտում ունէր բուտիկների ցանց» (Ֆրանսերէն՝ boutique – այսինքն՝ խանութ, առեւտուրի տարածք):

«Ֆրանսիական ձեռնարկատէր փրէ ա փորթ (Ֆրանսերէն՝ prêt-à-porter – այսինքն՝ պատրաստի հագուստ) ասպարէզում ցուցաբերած յաջողութիւնների համար պարգևատրուել է»:

«Այդ իրադարձութիւնը կարելի է վրացական քեյսը (անգլերէն՝ case – պարագան, դէպք, օրինակը) հասկանալու համար», – կը գրէ լրագրողը:

«Հիւսիս-հարաւ ճանապարհի կառուցման առաջին եւ երկրորդ տրանշէներ (Ֆրանսերէն՝ tranche – այսինքն՝ հատուած, մաս, բաժին) շարունակում են»:

ՀՀ հեռատեսիլի կայանին վրայ, մարզական լուրերու ժամանակ պատահական մեծ տառերով գրուած է. «Միացիր չելենջին» (անգլերէն կամ Ֆրանսերէն՝ challenge բառէն, այսինքն՝ մարտահրաւէր):

«Մրցանակաբաշխութիւն» յօդուածին մէջ կը կարգանք. «Van music awards մրցանակաբաշխութիւնը, որն ընթացում է 11 անուանակարգում՝ մրցանակների արժանացան հայկական տարբեր բեմեր» (անգլերէն՝ band – նուագախումբ):

Թերթը մեծատառերով կը վերնագրէ. «Ստամբուլէն կոմիւնցիստ չի հակառակու ապստամբութեամբ նախատեսուած ընտանիքի կամ սեռերի կոնցէպտին» (Ֆրանսերէն *concept* – այսինքն՝ հասկացութիւն, գաղափար, պատկերացում):

Վերոյիշեալ օրինակներուն մէջ հեղինակները կ'օգտագործեն օտար բառեր, որոնք փոխառութիւններ չեն կրնար համարուիլ, անոնք ունին իրենց ճշգրիտ համարժէքը Հայոց լեզուին մէջ: Անոնք օտար բառերու հեղինակային, լրագրական անհատական ընտրութիւններ են իրենց նախագասութեան մասնագիտական երանգ, ինքնօրինակ բնոյթ տալու համար, այն յոյսով, որ ընթերցողը կը հասկնայ նախագասութեան ընդհանուր իմաստը: Անոնք ամէնուն պատերը չեն. անոնք չեն հասկցուիր շարքային ընթերցողին կողմէ: Տունալ պարագային, սկզբունքօրէն, այդ օտար բառերը օգտագործելու անհրաժեշտութիւնը չկայ: Տրուած բոլոր օրինակներուն մէջ օտար բառերը կարելի է փոխարինել հայերէնի համարժէքներով: Փոխ առնուող բառը կ'արդարացուի, երբ ան հայերէնի մէջ կը ներմուծէ նոր գաղափար կամ նոր առարկայ, որուն համարժէքը տակաւին գոյութիւն չունի:

Յիշենք, որ յաճախ նախագասութեան մէջ անհասկնալի բառ մը կրնայ այդ ամբողջ նախագասութեան իմաստը դարձնել անհասկնալի:

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԸ ԿԱՐԵՂԻ Է ԴԱՍԵԼ ՓԱՎ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳԻՆ

Արեւմտահայերէնը կարելի է դասել փակ լեզուներու կարգին: Հայոց լեզուի այս տարբերակը հակուած չէ փոխ առնելու տարբեր հասարակութիւններու մէջ երեւան եկող նորաստեղծ նոր գաղափարներ ու առարկաներ: Արեւմտահայերէնով արտայայտուող հասարակութիւնը իւրաքանչեւ, եզակի համակարգ մըն է, նման չէ դասական սովորական հասարակութիւններուն:

Արեւմտահայերէնը գործածող հասարակութիւնը ցրուած է տասնեակ տարբեր երկրներու մէջ, ուր ամէնուր փոքրամասնութիւն կը կազմէ: Արեւմտահայ հասարակութիւնը չունի պետականութիւն, պետական կառավարման համակարգ, հայերէն գործող պետական վարչական, գիտահետազոտական հիմնարկներ, ակադեմիա, երաժշտանոց: Նման համակարգերու բացակայութիւնը՝ այդ ասպարէզներու մէջ մասնագիտական նորաստեղծ բառային միաւորներու կարիք չի յառաջացներ:

Նեղ մասնագիտական՝ բժշկական, մաթեմատիկական, իրաւաբանական, գիտահետազոտական, պետական, վարչական եւ այլ ասպարէզներու մէջ գործող, աշխատող սփիւռքահայ մասնագէտը կ'օգտագործէ բնականաբար իր ապրած երկրին լեզուն՝ սպաներէնը, անգլերէնը, ֆրանսերէնը, յունարէնը եւ այլն: Այդ բնագաւառներուն մէջ հայերէնը չի գործեր, հետեւաբար հայերէն եզրեր օգտագործելու կարիքը չի կրնար ունենալ, քանի որ ան կ'աշխատի իր ապրած երկրին լեզուական միջավայրին մէջ:

Այսուհանդերձ, անհրաժեշտութեան պարագային, արեւմտահայերէնը՝ նոր երեւոյթը, յատկապէս առօրեայ ոչ-մասնագիտական նոր գաղափար դրսեւորող երեւոյթը արտայայտելու համար, մեծ մասամբ կը դիմէ պատճենման:

Օրինակ՝ Facebook պատճենուած է Դիմագիրք (երբեմն՝ Դիմատետր), Producer – արտադրող, մտաւ – լրափիւլ, Low cost թոխքներ – ածանազին թոխքներ, Crowdfunding – դրամահաւաք, Coronavirus – պսակաձեւ ժահրախտ, Facetime – դիմաժամանակ, Hologramme – լիւսպատկեր:

Այսուհանդերձ, նշենք թէ արեւմտահայ ելեկտրոնային մամուլին մէջ երբեմն կը հանդիպինք փոխառութիւններու: Օրինակ. –

«Ֆլեշմոպի տեսքով ՌԸՆԱԾ ԵՆ...» (Զարթօնք),
«ՕԼԻՄՊԻԿ ԿՐ ԺԱԽԵՆ ԻՐԵՆԵՑ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ...» (Նոր Կեանք),
«Փոխվարչապետ S. Ալիեւն Ֆեյզուլի Էլիւմ վրայ հրատարակած է...» (Զարթօնք),
«Սկիզբի մասնագէտ Գրիգորեան...» (Զարթօնք),
«Հայաստանի ֆուտբոլի ֆետերասիոնի գործադիր մարմինը...» (Ազգակ),
«...սոցցանցեր, թուիթթըր ամլացուցած են լուսաբանող լրատուամիջոցները» (Նոր Կեանք):

Նշենք, թէ արեւմտահայերէնի մէջ փոխառուած բառը կը տպագրուի շեղագիր տառերով, որ ընթերցողին կը յիշեցնէ եզրի փոխառուած ըլլալը:

Հակառակ վերջին տասնամեակներուն հայերէնի երկու տարբերակներ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՓՐԿՈՒՄԾ ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵՐԱՐԸ՝ ՇԷՑԻՆ ԽԱԶԱԼԻ ԵՒ ԱՊԱՏԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Գրեց՝ ՀԱՄՐ ՄՈՍԿՈՅԵԱՆ

Հայ-իրանական յարաբերութիւնները աւելի քան 2500 տարուան պատմութիւն ունին, որոնք տարբեր ժամանակաշրջաններուն եղած են բարեկամական ու երբեմն ալ՝ թշնամական...: Սակայն հայ-իրանական եւ ապա հայ-իրանական-արաբական յարաբերութիւնները, որպէս քրիստոնեայ պետութիւն ընդգէծ մահմետականութիւնը ընդունած պետութիւններու, շատ աւելի ընդունելի եղած է բաղդադում մասնաճեղքի կայսրութեան եւ անոր թուրք թէ՛ ենիշերի հրոսակներու կատարած ոճիրներուն, տեղահանութեանց եւ թալանին, որոնք իրենց գազաճնապէտին հասան 1914-1918 թուականներուն, երբ մէկուկէս միլիոն Հայեր իրենց կեանքը կորսնցուցին եւ հայ ժողովուրդի աւելի քան 70 հազար զուակներ ապաստանեցան Իրանի զանազան գաւառները: Այնտեղ, արդէն իսկ գոյութիւն ունէր հայ ծաղկած գաղթօճախ, Իրանի Սաֆաւիտ

րով խօսող արեւմտահայ եւ արեւելահայ հասարակութիւններու լեզուական շփումներու սերտացման, երեւան եկող նոր գաղափարներն ու միտքերը մեծ մասամբ տակաւին կը շարունակեն արտայայտուիլ տարբեր ուղիներով:

Երկու տարբերակները օգտագործող հասարակութիւնները կը գործեն իրարմէ՛ անշատ, լեզուական անկախ տարբեր միջավայրերու մէջ: Անոնց միջեւ չկայ համաձայնեցում, յարաբերակցութիւն: Սփիւռքահայ մամուլի լրագրողները, լրատու միջոցներու խմբագրութիւնները, մեծ մասամբ, ըստ լեզուի ներքին օրէնքներուն՝ անմիջապէս կը պատճենեն նոր գաղափար արտայայտող բառը առանց զայն փոխ առնելու: Իսկ արեւելահայերէնը այս պարագային նախ փոխ կ'առնէ օտար բառը, որմէ ետք կամ ան կը պահպանուի կամ որոշ ժամանակ անց կը փոխարինուի ներքին միջոցներով ստեղծուած նոր բառային միաւորով: Երբեմն ալ նորաստեղծ բառը կրնայ փոխանցուիլ մէկ տարբերակին միւրը:

Լեզուին բառային նորաբանութիւններու որդեգրման գործընթացը բարդ, յաճախ անկառավարելի երեւոյթ է: Առաջին փուլին ան չի վերահսկուիր պետական լեզուական մարմինի կամ կազմակերպութեան կողմէ, որովհետեւ օտար լեզուին եկող նոր գաղափար – բառը առաջին փուլին նախ կ'առաջարկուի կամ կ'օգտագործուի անհատ լրագրողներու, մամուլի բնագաւառի աշխատողներու, խմբագրութիւններու ազատ նախաձեռնութեամբ:

Նորաբանութիւններու որդեգրման գործընթացին մէջ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ կենդանի լեզուի եւ զայն կիրառող հասարակութեան կապը: Լեզուն որպէս մայրենի լեզու օգտագործող լայն հասարակութիւնը բնականօրէն կ'որոշէ այս կամ այն նորաբանութեան կիրառութեան ընդունումը կամ դուրս մղումը լեզուի գործօն բառապաշարէն: Ինչպէս կը գրէ Ռ. Իշխանեան, «որովհետեւ լեզուն նաեւ սովորոյթ է» եւ ընդունումը սովորոյթի կիրարկութիւնը չի հրահանգուիր, լուծումը կը տրուի ժամանակի ընթացքին: Երբ հասարակութիւնը զանգուազային կերպով բանաւոր կամ գրաւոր խօսքին մէջ կ'օգտագործէ փոխառեալ բառ մը, ապա զայն հայերէն համարժէքով փոխարինելը – հակառակ Լեզուի կոմիտէի յորդորներուն, – կը դառնայ չափազանց դժուար: Օրինակ՝ ամէնուր, նոյնիսկ հեռուոր գիւղերու կրպակներու ցուցատախտակներուն վրայ կը կարդանք «Մարկետ» կամ «Սիւլվեր մարկետ» անուանումները, որոնց համարժէքը վաղուց գոյութիւն ունի հայերէնի մէջ:

Պէտք է յուսալ, որ հասարակական կեանքի մէջ շարունակաբար երեւան եկող նորաստեղծ գաղափարները այսուհետեւ կը գտնեն ընդհանուր լուծումներ Հայոց լեզուի երկու տարբերակներուն՝ գրաւոր եւ բանաւոր խօսքին մէջ: Լեզուի շարունակական զարգացման գործընթացը նորաբանութիւններու բնագաւառին մէջ կ'ենթարկուի միջավայրի թելադրած բնական կանոններուն եւ պատմութեան ընթացքին ինքնուրոյն լեզուն կրող հասարակութեան ընտրութեան:

Ի վերջոյ, քանի որ լեզուի զարգացումը պայմանաւորուած է զայն կիրառող հասարակութեամբ, ապա ըստ լեզուի ներքին օրէնքներուն, նորաբանութիւններու որդեգրման վերջին խօսքը կը պատկանի անոր լեզուակիրներուն:

ՌՈՊԷՐ ՏԷՐ ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ

Էքս-Մարսիլիոյ Ռամալսարան, Ֆրանսա ■